

Gojniczek, Waław / Kalinowska-Wójcik, Barbara

Z dziejów nauczania archiwistyki na Uniwersytecie Śląskim : w trzydziestą rocznicę uruchomienia specjalności archiwalnej

---

Res Historica 28, 163-174

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Wacław Gojniczek, Barbara Kalinowska-Wójcik

*Z dziejów nauczania archiwistyki
na Uniwersytecie Śląskim.*

W trzydziestą rocznicę uruchomienia specjalności archiwalnej

Specjalizacja archiwalna w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach obchodzi w tym roku podobnie jak specjalizacja lubelska swoje trzydziestolecie, co stanowi dobry powód do wspomnień. Równocześnie takie rocznice mogą stać się okazją do dokonania podsumowań, zastanowienia się nad kontynuacją lub zmianą wcześniej obranej drogi. Upamiętniając tę rocznicę, należy jednak zaznaczyć, że wykłady z archiwistyki pojawiły się już kilkanaście lat wcześniej w rozkładzie zajęć Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach – poprzedniczki Uniwersytetu.

Dnia 6 listopada 1958 roku Rada Wydziału Filologiczno-Historycznego na nadzwyczajnym posiedzeniu podjęła decyzję o wprowadzeniu w roku akademickim 1958/59 do rygorów na trzecim roku studiów historycznych wykładów i ćwiczeń w wymiarze całonocnym 45 godzin¹. W 1965 roku Ministerstwo Oświaty zastanawiało się nad zasadnością tych zajęć, ale wobec nowego projektu komisji Rzeczników Historii przekazanego do Warszawy w maju tego roku postanowiono pozostawić archiwistykę jako seminarium dodatkowe na trzecim roku studiów². Poprowadzenie tych wykładów zostało zlecone dr. Michałowi Antonowowi, ówczesnemu dyrektorowi Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Katowicach. Była to osoba szczególnie zasłużona dla górnośląskiej archiwistyki. Kiedy w listopadzie 1932 roku wojewoda śląski Michał Grażyński podpisał regulamin nowo utworzonego Archiwum Akt Dawnych Województwa Śląskiego, powołując tym samym pierwszą na terenie Górnego Śląska placówkę państwową zajmującą się gromadzeniem, przechowywaniem, opracowywaniem i udostępnianiem materiałów archiwalnych, młody, dwudziestodwuletni historyk z Lwowa, absolwent, a następnie młodszy asystent na Uniwersytecie Jana Kazimierza, uczeń prof. Stanisława Zakrzewskiego – Michał Antonów objął

---

¹ Archiwum Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, (dalej cyt.: AUŚI), Akta osobowe pracowników zwolnionych, Michał Antonów, bez paginacji.

² AUŚI, Protokoły z posiedzeń Rady Wydziału Filologiczno-Historycznego (1964–65), sygn. 2/8, bp.

jego kierownictwo³. Od tego momentu na wiele lat związał swoje życie z losami tutejszych archiwaliów, najpierw organizując w sierpniu 1939 roku ich ewakuację do Lwowa, a następnie od 1945 roku kierując tą placówką archiwalną w nowych warunkach politycznych⁴. Inaugurując wykłady z archiwistyki dla studentów katowickiej WSP dr Antonów rozpoczął chlubną tradycję ścisłego połączenia teorii z praktyką. Nie mogło być inaczej, skoro zajęcia prowadził pracujący od wielu lat i posiadający olbrzymi bagaż doświadczeń archiwista – praktyk. Ta silna więź, która powstała pod koniec lat pięćdziesiątych XX wieku, jest podtrzymywana nadal i wydaje się, że dzieje się to z obopólną korzyścią.

Nie zachowały się zapisy treści wykładów dr. Antonowa, ale należy przypuszczać, że ze względu na członkostwo w Centralnej Komisji Metodycznej udział w posiedzeniach Rady Archiwalnej oraz działalność w ramach Komisji do spraw rewindykacji mienia kulturalnego i archiwalnego pomiędzy Polską i Czechosłowacją przeważały w nich tematy poruszające zagadnienia z zakresu teorii i metodyki archiwalnej oraz archiwo- i źródłoznawstwa. Na podobne pola tematyczne wskazują również jego publikacje, wśród których na szczególną uwagę zasługują artykuły omawiające działalność państwowej służby archiwalnej na Górnym Śląsku oraz różnego typu zestawienia i wykazy tematyczne materiałów źródłowych publikowane przede wszystkim w „Archeionie”, „Archiwalnym Biuletynie Informacyjnym” oraz czasopismach regionalnych⁵. Zajęcia prowadzone przez dr. Antonowa nazywane wykładami monograficznymi z archiwistyki zostały w 1967 roku wykreślone z rygorów najprawdopodobniej w wyniku zbyt dużego obciążenia wykładowcy innymi sprawami oraz zmian organizacyjnych, którym w najbliższym czasie miała być poddana WSP⁶.

Kadra naukowa

Dopiero kilka lat po założeniu Uniwersytetu Śląskiego archiwistyka znalazła na nowo swoje miejsce wśród nauk wykładanych na tej uczelni. Preludium do tego było zatrudnienie od początku roku akademickiego 1972/73 dr. hab. Jerzego Jarosa – wieloletniego archiwistę Archiwum Państwowego w Katowicach oraz pracownika Śląskiego Instytutu Naukowego. Był absolwentem Uniwersytetu Jagiellońskiego, uczniem prof. Ludwika Piotrowicza, u którego bronił

³ Adam Kałuża, Irena Pampuch, *Michał Antonów (15 IX 1903–23 IX 1985)*, „Archeion” t. 83, 1987, s. 324–331. Michał Antonów obronił pracę doktorską pod tytułem: „Stanisław Koniecpolski, hetman wielki koronny a Kozaczyzna (1617–1646)”.

⁴ AUŚI, Akta osobowe pracowników zwolnionych, Michał Antonów, bez paginacji.

⁵ A. Kałuża, I. Pampuch, *Michał Antonów...*, s. 329–331. Do nekrologu dołączono bibliografię prac Michała Antonowa.

⁶ AUŚI, Akta osobowe pracowników zwolnionych, 11/A Michał Antonów, bez paginacji. Ostatnia znajdująca się w AUŚI umowa pomiędzy WSP i M. Antonowem została podpisana 22 listopada 1966 roku i dotyczyła przeprowadzenia 30 godzin wykładów.

pracę doktorską, a następnie przez kilka lat nauczycielem w szkołach na terenie Śląska⁷. Z archiwistyką związał się dopiero w 1950 roku, zatrudniając się w katowickim archiwum. Był to z pewnością moment przełomowy w jego życiu zawodowym, kontakt z zasobem tego archiwum, w którym niebagatelną część stanowiła dokumentacja wytworzona przez wielkie przedsiębiorstwa przemysłowe, zadecydował o podjęciu przez niego tematyki historii górnictwa węglowego i hutnictwa żelaza, której oprócz zainteresowań archiwalnych pozostał wierny aż do końca życia⁸. W archiwum pełnił przez wiele lat funkcję kierownika Oddziału Akt Przemysłowych, utworzył osobny Oddział Akt Górniczych, był członkiem Centralnej Komisji Brakowania Materiałów Archiwalnych oraz członkiem Rady Redakcyjnej NDAP. Bezpośrednim efektem tego zaangażowania były liczne publikacje poświęcone sprawom kwalifikacji archiwalnej i brakowania dokumentacji, natomiast badania naukowe prowadzone przy okazji porządkowania zaowocowały napisaniem pierwszej w języku polskim monografii dotyczącej dziejów górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnos Śląskim do 1914 roku, tematycznie kontynuowanej przez niego aż do roku 1970⁹. Wraz z rozpoczęciem pracy w Uniwersytecie Śląskim kariera naukowa J. Jarosa nabrała większego tempa, bowiem w 1973 roku otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego, a w 1979 na profesora zwyczajnego. Równocześnie już od 1976 roku pełnił funkcję kierownika Zakładu Metod Badań Historycznych i Nauk Pomocniczych Historii. Utworzenie z inicjatywy Jarosa osobnej specjalności archiwalnej, której pierwszy rocznik rozpoczął studia w 1978 roku, spowodowało powolny rozrost personalny zakładu, a następnie w 1981 roku wyodrębnienie się osobnego Zakładu Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii z prof. Jarosem na czele. Od samego początku to on przyjął na siebie obowiązek poprowadzenia wykładów z wszystkich przedmiotów archiwalnych: rozwoju form kancelaryjnych oraz archiwistyki. Dodatkowo studenci mogli uczęszczać na wykłady monograficzne, podczas których poruszana była tematyka zarówno archiwalna, jak i historii gospodarczej. Ze względu na

⁷ Jerzy Jaros obronił w 1948 roku pracę doktorską pod tytułem: *Tyrania w Sparcie*. Natomiast tytuł doktora habilitowanego uzyskał w 1964 roku na podstawie pracy o historii górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnos Śląskim do 1914 roku.

⁸ AUŚI, Akta osobowe pracowników zwolnionych, 8/J, Jerzy Jaros (jednostka nie posiada numeracji kart); P. Greiner, M. Nita, *Jerzy Jaros (13 X 1925 – 23 VI 1992), archiwista i historyk dziejów gospodarczych*, [w:] *Studia z historii gospodarczej ziem polskich*, red. J. Kwak, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nr 1471, Katowice 1995, s. 9–35. Tam również bibliografia prac prof. J. Jarosa; P. Greiner, M. Nita, *Jerzy Jaros (13 X 1925 – 23 VI 1992)*, „Archeion” t. 91, 1993, s. 292–298; iidem, *Jerzy Jaros (13 X 1925 – 23 VI 1992)*, Śląski Kwartalnik Historyczny „Sobótka” 1993, nr 4, s. 485–486; Z. Hojka, *Prof. dr hab. Jerzy Edward Jaros – historyk górnictwa węglowego*, „Przegląd Górniczy”, t. 58, 2002, nr 11, s. 46–49.

⁹ J. Jaros, *Historia górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnos Śląskim do 1914 roku*, Wrocław 1965; idem, *Historia górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnos Śląskim w latach 1914–1945*, Katowice-Kraków 1969; idem, *Historia górnictwa węglowego w Polsce Ludowej 1945–1970*, Warszawa-Kraków 1973.

specyfikę swoich badań profesor zobowiązał się do prowadzenia również wykładów dotyczących statystyki i demografii historycznej oraz historii ustroju¹⁰. Studenci, którzy postanowili pogłębić swoją wiedzę z powyższej tematyki mogli uczęszczać na prowadzone przez prof. Jarosa seminarium i przygotować pod jego kierunkiem pracę magisterską, część z nich kontynuowała swoje badania i w efekcie profesor był promotorem 8 prac doktorskich.

W kształceniu studentów specjalności archiwalnej uczestniczył również pracownik administracyjny uniwersytetu mgr Stanisław Bobow – kierownik działu rektorskiego, który prowadził ćwiczenia z rozwoju form kancelaryjnych. Zgodnie z zaleceniami profesora głównym zadaniem tych zajęć było zapoznanie studentów z praktycznym funkcjonowaniem współczesnych kancelarii na przykładzie komórek organizacyjnych rektoratu UŚ¹¹. Ćwiczenia z archiwistyki w ramach prac zleconych prowadziła mgr Antonina Staszów, absolwentka Uniwersytetu Wrocławskiego, uczennica prof. Karola Maleczyńskiego, w latach 1950, 1960–63 pracownica Archiwum Państwowego we Wrocławiu, a od 1971 Archiwum Państwowego w Katowicach. Jej olbrzymie doświadczenie, które zdobywała w czasie opracowywania istotnych dla historii Śląska zespołów, a którymi zawsze dzieliła się w artykułach publikowanych w specjalistycznych czasopismach archiwalnych i historycznych, było niezastąpione w kontaktach ze studentami¹².

Pod koniec lat siedemdziesiątych XX wieku w zakładzie pojawił się nowy pracownik – był nim doktorant profesora Jarosa – mgr Marek Nita, który przejął na siebie część obowiązków dydaktycznych¹³. Była to pierwsza osoba, która przed podjęciem zajęć nie pracowała w archiwum, natomiast zdobywała swoją wiedzę w czasie stażu naukowego u prof. A. Tomczaka na Uniwersytecie im. M. Kopernika w Toruniu w roku akademickim 1981/1982 oraz w trakcie przeprowadzania kwerend archiwalnych do interesującej go tematyki rozwoju przemysłu papierniczego w Polsce¹⁴. Kolejna zmiana w składzie osobowym zakładu nastąpiła w 1983 roku, wobec rezygnacji A. Staszów z obowiązków wykładowcy w zakładzie znalazł zatrudnienie mgr Piotr Greiner, dotychczasowy asystent naukowo-badawczy w Oddziale Akt do 1945 roku Archiwum Państwowego

¹⁰ Podstawa indeks Elżbiety Koźlik (Matuszek).

¹¹ J. Jaros, *Specjalizacja archiwalna na Uniwersytecie Śląskim*, [w:] *Problemy kształcenia archiwistów na uniwersytetach. Materiały sesji odbytej 12 IX 1981 r. w Toruniu z okazji 30-lecia specjalności archiwistycznej na UMK*, red. Andrzej Tomczak, Toruń 1982, s. 86–87.

¹² Antonina Staszów, *Archiwalia, zbiory biblioteczne i muzealne Górnego Śląska w latach 1939–1945. Sumariusz tematyczny*, Katowice 2007. Na obwolucie znajduje się krótka nota biograficzna o autorce.

¹³ J. Jaros, *Specjalizacja archiwalna...*, s. 87.

¹⁴ Marek Nita został zatrudniony w Uniwersytecie Śląskim w 1979 roku, w 1987 roku obronił pracę doktorską pod tytułem: „Przemysł celulozowo-papierniczy w Polsce Ludowej 1944/45–1975 (zagadnienia ekonomiczne i techniczne)”. Obecnie jest pracownikiem naukowo-dydaktycznym w Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie.

w Katowicach. Głównym polem jego zainteresowań badawczych w latach osiemdziesiątych była działalność związków młodzieżowych na terenie polskiego Górnego Śląska w okresie międzywojennym. W latach dziewięćdziesiątych pod wpływem prof. Jarosa, spotkań z historykami kartografii śląskiej, ale przede wszystkim olbrzymiego zbioru map górniczych przechowywanego w archiwum katowickim dr P. Greiner zajął się dziejami śląskiej kartografii górniczej, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień źródłoznawczych¹⁵. Od 2006 roku dr P. Greiner pełni funkcję dyrektora Archiwum Państwowego w Katowicach.

Tematyce prawnej oraz ustrojowej poświęcił się najmłodszy w tamtym czasie pracownik zakładu – mgr Zbigniew Hojka¹⁶. Oprócz osób, które prowadziły zajęcia z archiwistyki, w zakładzie pracowała również dr Anna Obersztyn, która od początku prowadziła ćwiczenia ze statystyki i demografii dla studentów wszystkich specjalności oraz dr Thomas Dahms, który prowadził zajęcia z translatorium z języka niemieckiego.

W związku ze śmiercią prof. Jarosa – latem 1992 roku – czasowo funkcję kierownika zakładu objął prof. Jan Kwak, historyk dziejów Śląska i Polski od XVI do XIX wieku, który w 1994 roku przekazał ją dr. hab. Antoniemu Barciakowi¹⁷ – mediewiście, znanemu badaczowi stosunków polsko-czeskich w okresie średniowiecza¹⁸. W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych w skład personalny zakładu oprócz profesora – kierownika, czterech wymienionych powyżej doktorów – adiunktów, wchodziło również trzech doktorantów: mgr Bogdan Kloch, mgr Mariusz Mrzyk i mgr Romulad Kubiciel – którzy prowadzili zajęcia z nauk pomocniczych historii dla wszystkich studentów historii¹⁹. Równocześnie wykłady z tematyki archiwalnej przejął dr P. Greiner, a z rozwoju form kancelaryjnych dr M. Nita. W zakresie innych zajęć dla specjalności archiwalnej wspierał ich dr Z. Hojka.

¹⁵ Piotr Greiner obronił w 1990 roku pracę doktorską pod tytułem: „Dzieje polskiego ruchu młodzieżowego w województwie śląskim w latach 1922–1939”. Jest autorem wielu prac zwartych, artykułów i katalogów dotyczących śląskiej kartografii górniczej oraz planów miast.

¹⁶ Zbigniew Hojka obronił w 1995 roku pracę doktorską pod tytułem „Administracja państwowa i samorządowa w województwie śląskim (1922–1939). Geneza, struktura i zakres działania”. W 2007 roku uzyskał tytuł doktora habilitowanego na podstawie pracy *Polski ruch zawodowy w województwie śląskim (1922–1939). Oblicze polityczne*, Katowice 2006.

¹⁷ Antoni Barciak obronił w 1979 pracę doktorską pod tytułem: „Polityka zagraniczna i ideologia polityczna monarchii Przemysła Otokara II”. W 1993 uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego na podstawie pracy *Czechy a ziemie południowej Polski w XIII oraz w początkach XIV wieku*, Katowice 1992, od roku 1996 jest profesorem UŚ. Obecnie pełni funkcję kierownika Zakładu Nauk Pomocniczych Historii.

¹⁸ Prof. Barciak jest współautorem ważnego opracowania na temat średniowiecznej archiwistyki. A. Barciak, A. Krzemińska, *Uwagi o początkach i kształtowaniu się zawodu archiwisty (średniowiecze)*, „Archiwista Polski”, r. 6, 2001, nr 3–4, s. 99–110.

¹⁹ Grzegorz Sztoler, *Plany reformy kierunku archiwalnego na Uniwersytecie Śląskim*, [w:] *Pamiętnik I Ogólnopolskiego Zjazdu Studentów Archiwistyki*, red. W. Chorażyczewski, R. Degen, Toruń 1998, s. 35.

W 2001 roku przeprowadzono zmiany organizacyjne w Instytucie Historii. Jednym z efektów było powołanie osobnego Zakładu Archiwistyki, co miało swoje uzasadnienie w zaleceniach Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej. Na kierownika nowo utworzonej komórki został powołany Edward Długajczyk – w tamtym czasie docent w Archiwum Państwowym w Katowicach, który przechodząc na uniwersytet, pozostawił za sobą wieloletnią pracę kierownika Oddziału Akt do 1945 roku, a następnie Oddziału Naukowego. Był członkiem Centralnej Komisji Metodycznej przy NDAP oraz inicjatorem i redaktorem wydawanych przez archiwum katowickie *Szkiców archiwalno-historycznych*. Na jego dorobek naukowy składają się przede wszystkim prace poświęcone zagadnieniom historii politycznej Śląska w XX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem kształtowania się ugrupowań sanacyjnych oraz funkcjonowania wywiadu polskiego. Do jego najważniejszych dokonań należą również liczne edycje źródłowe dotyczące istotnych wydarzeń w dziejach Górnego Śląska²⁰.

W skład zakładu ponadto weszli dr Wacław Gojniczek²¹, pracownik cieszyńskiego oddziału Archiwum Państwowego w Katowicach oraz doktorantka prof. Długajczyka Barbara Kalinowska-Wójcik²². Główne zainteresowania naukowe dr. Gojniczka koncentrują się na dziejach społeczeństwa górnośląskiego, ze szczególnym uwzględnieniem szlachty, oraz edytorstwie. Natomiast polem badawczym dr Barbary Kalinowskiej-Wójcik pozostaje tematyka żydowska oraz archiwoznawcza.

Bez wątpliwości zainteresowaniem wszystkich pracowników Zakładu Archiwistyki cieszą się dzieje kancelarii oraz archiwów i archiwaliów górnośląskich od XV do XX wieku, o czym świadczy wydana niedawno praca rozpoczynająca systematyczną działalność wydawniczą zakładu pod tytułem: *Archiwa i archiwalia górnośląskie I*²³.

Program kształcenia i studenci

W początkowym okresie funkcjonowania specjalności archiwalnej w Instytucie Historii Uniwersytetu Śląskiego prof. J. Jaros poszukiwał najlepszego modelu kształcenia archiwistów, musiał go jednak korygować przede wszystkim możliwościami kadrowymi. Z tego powodu w ciągu trzech pierwszych lat trzykrot-

²⁰ Edward Długajczyk obronił w 1974 roku pracę doktorską pod tytułem: „Góry Śląsk po powstaniach i plebiscycie 1921–1922”, w 1984 roku uzyskał tytuł doktora habilitowanego na podstawie rozprawy *Sanacja Śląska 1926–1939. Zarys dziejów politycznych*, Katowice 1983. W roku 2004 został profesorem zwyczajnym.

²¹ Wacław Gojniczek obronił w 1999 roku pracę doktorską pod tytułem: „Dzieje szlacheckiej rodziny Tschammerów z Iskrzyczyna. Pochodzenie–genealogia–pozycja społeczna”.

²² Barbara Kalinowska-Wójcik obroniła w 2005 roku pracę doktorską „Ezechiel Zivier (1868–1925). Archiwista i historyk”, Katowice 2005.

²³ *Archiwa i archiwalia górnośląskie I*, pod red. E. Długajczyka, W. Gojniczka i B. Kalinowskiej-Wójcik, Katowice 2008.

nie ulegała zmianie siatka zajęć dydaktycznych. W pierwszym roku działalności wykorzystywano program ministerialny z 1973 roku, a w następnym program z 1980 roku, bardziej rozbudowany, którego jak się niebawem okazało, nie można było realizować ze względów kadrowych. W 1981 roku wprowadzono nowy model kształcenia, opracowany przez twórcę specjalności, godzący możliwości kadrowe z potrzebami dydaktycznymi. Kształcenie obejmowało następujące przedmioty: *Wstęp do archiwistyki*, *Archiwistyka*, *Historia ustroju Polski*, *Rozwój form kancelaryjnych*, *Paleografia i neografia* oraz przedmioty specjalistyczne: *Wstęp do prasoznawstwa*, *Historia przemysłu i Historia regionalna* jako przedmiot fakultatywny²⁴. Przez następnych kilkanaście lat obowiązywania siatka ulegała pewnym modyfikacjom. Z inicjatywy Piotra Greinera na początku lat osiemdziesiątych XX wieku wprowadzono wizyty w różnych placówkach archiwalnych działających w Katowicach, które odąd były stałym elementem procesu dydaktycznego. Istotną zmianą stało się pojawienie się nowych przedmiotów najpewniej w początkach lat dziewięćdziesiątych – *Edytorstwa archiwalnego*, a w roku akademickim 1995–1996 – *Zajęć komputerowych*²⁵. Siatka ta stale modyfikowana obowiązywała do połowy lat dziewięćdziesiątych²⁶. W ramach pięcioletnich studiów zajęcia ze specjalności archiwalnej obejmowały łącznie 420 godzin zajęć²⁷.

Pierwsza ważna reorganizacja kształcenia przyszłych archiwistów nastąpiła w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych, w okresie w którym za specjalność archiwalną odpowiadał prof. A. Barciak. Pierwszą zmianą stało się m.in. na prośbę studentów studiów zaocznych wprowadzenie tej specjalności na studiach niestacjonarnych, co związane było z reorganizacją toku studiów na kierunku historia. Pierwszą grupę archiwalną na studiach zaocznych utworzono w roku akademickim 1995/96. Początkowo wymiar godzin ze specjalności archiwalnej wynosił 1/3 wymiaru studiów dziennych²⁸.

²⁴ J. Jaros, *Specjalizacja archiwalna...*, s. 86–87. Grupa archiwalna z lat 1984–1989 zaliczyła następujące przedmioty: *Historia ustroju Polski* 30 godzin wykładów + 30 godzin ćwiczeń, *Wstęp do archiwistyki* 30 godzin ćwiczeń, *Rozwój form kancelaryjnych* 60 godzin wykładów + 30 godzin ćwiczeń, *Archiwistyka* 60 godzin wykładów + 30 godzin ćwiczeń, *Proseminarium z archiwistyki* 30 godzin ćwiczeń, *Historia przemysłu* 30 godzin wykładów + 30 godzin ćwiczeń. W tym okresie nie realizowano zajęć z *Historii regionalnej*. Podstawa indeks Wacława Gojniczka.

²⁵ Początkowo w wymiarze 15 godzin, a w roku następnym 30 godzin. Pismo prof. dr hab. A. Barciaka, kierownika ZNPHiA do Rady Wydziału Nauk Społecznych z 2 VII 1996 roku (Archiwum Zakładu NPH).

²⁶ M. Żmijewska, *Specjalizacja archiwalna w Instytucie Historii Uniwersytetu Śląskiego w latach 1978–2000*, [w:] *Pamiętnik IV Ogólnopolskiego Zjazdu Studentów Archiwistyki. Katowice, 12–14 kwietnia 2000 roku*, red. Anna Krzemińska, Katowice 2000, s. 17.

²⁷ H. Robótka, *Wprowadzenie do archiwistyki*, Toruń 2003, s. 19.

²⁸ Starania o uruchomienie specjalności archiwalnej dla studentów zaocznych rozpoczęto w początkach 1995 roku. Pismo z 15 II 1995 roku dr. hab. W. Kaczanowicza, zastępcy dyrektora Instytutu Historii do dr. hab. A. Barciaka, kierownika Zakładu NPHiA (Archiwum Zakładu NPH). Szerzej M. Żmijewska, *Specjalizacja archiwalna...*, s. 16.

Istotne zmiany w organizacji toku studiów ze specjalności archiwalnej wprowadzono z inicjatywy prof. dr. hab. A. Barciaka od roku akademickiego 1997/1998, wtedy zaczęła obowiązywać nowa siatka zajęć. Reforma wynikała z konieczności „dopasowania” siatki godzinowej na Uniwersytecie Śląskim do siatek obowiązujących w innych ośrodkach akademickich kształcących archiwistów, a przede wszystkim z potrzeby „dopasowania” kształcenia do zmieniających się stopniowo od początku lat dziewięćdziesiątych oczekiwań wobec absolwentów m.in. postępującej komputeryzacji pracy archiwalnej. W miejsce dwóch podstawowych przedmiotów ze specjalności archiwalnej: *Rozwoju form kancelaryjnych* obejmującego również zarządzania dokumentacją współczesną i informację naukową oraz *Archiwistyki* obejmującej teorię i metodykę archiwalną oraz archiwoznawstwo wprowadzono pięć przedmiotów: *Rozwój form kancelaryjnych*, *Zarządzanie dokumentacją współczesną*, *Informację archiwalną*, *Archiwoznawstwo* oraz *Teorię i metodykę archiwalną*. Każdy z przedmiotów w łącznym wymiarze 60 godzin (30 godzin wykładów + 30 godzin ćwiczeń), poza *Informacją archiwalną* (30 godzin) wszystkie kończyły się egzaminem. Ponadto wprowadzono obowiązkowy lektorat z języka niemieckiego dla wszystkich studentów specjalności; Siatka godzinowa przetrwała w prawie niezmienionym kształcie do dzisiaj²⁹. Podjęto również starania o przeniesienie części zajęć ze specjalności archiwalnej do siedziby Archiwum Państwowego w Katowicach, niestety wówczas nie zdołano tych planów zrealizować³⁰.

Kolejną cezurą dla specjalności archiwalnej na Uniwersytecie Śląskim stał się rok akademicki 2001/02. Nowo utworzony zakład Archiwistyki pod kierownictwem prof. E. Długajczyka, jak już wspomniano składający się z praktyków archiwistów z wieloletnim stażem, w oparciu o dotąd istniejącą siatkę godzin specjalności zreorganizował dotychczasowy tok kształcenia. Zdając sobie sprawę, że zaległości w opracowaniu zasobu archiwalnego w państwowej służbie archiwalnej dotyczą przede wszystkim zespołów z XIX i XX wieku, przesunięto punkt ciężkości omawianych na wykładach i ćwiczeniach zagadnień na kancelarię akt spraw, a zwłaszcza na kancelarię współczesną oraz zajęcia praktyczne. Zamierzenia dydaktyczne nowego zakładu zostały niebawem przedstawione publicznie przez prof. E. Długajczyka na konferencji w Piotrkowie Trybunalskim w referacie pt. *Aktualny stan archiwistyki na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach*³¹.

²⁹ Szerzej na ten temat G. Sztoler, *Plany reformy kierunku...*, s. 36–42; M. Żmijewska, *Specjalizacja archiwalna...*, s. 16–18.

³⁰ Projekt umowy między Instytutem Historii UŚ a Archiwum Państwowym w Katowicach opracowany przez prof. A. Barciaka.

³¹ E. Długajczyk, *Aktualny stan archiwistyki na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach*, [w:] *Archiwistyka na studiach historycznych*, red. W. K. Roman, Toruń 2002, s. 40–46. Podsumowanie działalności dydaktycznej po przeniesieniu większości zajęć do Archiwum katowickiego omawia B. Kalinowska-Wójcik, W. Gojniczek, *Między teorią a praktyką. Pięć lat doświadczeń Zakładu Archiwistyki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w prowadzeniu zajęć dydaktycznych w Archiwum Państwowym w Katowicach*, (w druku).

Inicjatywa ta spotkała się ze zrozumieniem ówczesnego dyrektora katowickiego archiwum dr. Zygmunta Partyki i od roku akademickiego 2002/03 na terenie archiwum prowadzone są prawie wszystkie ćwiczenia. Dzięki przychylności obecnego dyrektora dr. Piotra Greinera zajęcia praktyczne na terenie archiwum objęły od semestru letniego 2007/2008 również studentów zaocznych.

Ponadto pracownicy zakładu prowadzą wykłady i ćwiczenia z przedmiotu Współczesna kancelaria i archiwum dla grup ze specjalności społeczno-ekonomicznej na studiach dziennych i zaocznych.

Aktualnie realizowany program ze specjalności archiwalnej obejmuje 480 godzin zajęć z 11 przedmiotów realizowanych na pięcioletnich studiach magisterskich i dwuletnich studiach uzupełniających³². Natomiast w przypadku pięcioletnich studiów zaocznych i dwuletnich zaocznych studiów uzupełniających studenci zapoznawani są z identycznymi przedmiotami, lecz w krótszym wymiarze godzinowym – 212 h³³. Specjalność archiwalną czekają kolejne zmiany w związku z przyjęciem w Instytucie Historii UŚ nowego systemu kształcenia tzw. bolońskiego, co jednak nie jest tematem niniejszego opracowania.

Od początku istnienia specjalności archiwalnej studenci byli zobowiązani do odbycia 8-tygodniowej praktyki w archiwach po 3 i 4 roku studiów. Praktykę I stopnia studenci realizowali w archiwach historycznych, a następną – II stopnia – do wyboru w historycznych lub zakładowych. Studenci studiów zaocznych oraz w ostatnich latach studenci studiów uzupełniających dziennych i zaocznych odbywają jedynie jedną praktykę czterotygodniową, obowiązkowo w archiwach historycznych. Od zarania specjalizacji archiwalnej na Uniwersytecie Śląskim największym zainteresowaniem studentów cieszyło się Archiwum Państwowe w Katowicach i jego Oddziały (tu bez wątplenia palmę pierwszeństwa dzierży Oddział w Pszczynie). Natomiast w ostatnich latach wraz z powstaniem Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach pojawiła się również możliwość odbywania tam praktyk, które spotkały się z dużym zainteresowaniem studentów.

W minionym okresie nieodłącznym elementem kształcenia archiwistów były objazdy naukowe, podczas których grupy archiwalne odwiedzały archiwa państwowe oraz zbiory specjalne największych bibliotek w Polsce³⁴. W ciągu pięciu

³² *Informator o studiach dziennych. Kierunek Historia*, oprac. B. Czwojdrak, J. Sperka, Katowice 2001, s. 19.

³³ Reorganizacja studiów na kierunku historia w związku z przejściem na system boloński rozpoczęła się w roku akademickim 2007/08. Zmianie uległ również układ przedmiotów ze specjalności archiwalnej.

³⁴ Grupa studiująca w latach 1984-1989 odbyła trzy wyjazdy: 1. do archiwów i bibliotek wrocławskich (Archiwum Państwowe, Archiwum Archidiecezjalne, Dział śląsko-łużycki Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego, Ossolineum), 2. do dolnośląskich Archiwów Państwowych w Legnicy, Kłodzku oraz 3. do Archiwum Państwowego w Poznaniu i Biblioteki Kórnickiej PAN. Informacje Waclawa Gójniczka.

lat studiów na objazdy przeznaczono 10 dni. Niestety względy finansowe spowodowały, że w 1991 roku zrezygnowano z organizowania wyjazdów do archiwów i jak dotąd nie udało się, mimo kilku prób, przywrócić tej istotnej i bardzo przydatnej formy dokształcania młodych adeptów archiwistyki³⁵. Mimo braku funduszy nie zrezygnowano całkowicie z wizyt w archiwach historycznych i zakładowych, ale punkt ciężkości został przesunięty na wizyty w: oddziałach Archiwum Państwowego w Katowicach, innych katowickich archiwach historycznych i zakładowych oraz jednodniowe wyjazdy do archiwów państwowych we Wrocławiu, Krakowie oraz w Opawie (Republika Czeska). Niestety koszty związane z wyjazdem muszą ponieść sami studenci.

Przez pierwszych siedemnaście lat kształcenie akademickie przyszłych archiwistów dotyczyło zaledwie jednej grupy (natomiast grup specjalności nauczycielskich było wówczas od 3 do 4). Liczba studentów w poszczególnych grupach archiwalnych nie przekraczała 20 osób, a na 5 roku studiów wahała się między 10 a 15 studentami. Pod względem płci większość stanowili mężczyźni, w przeciwieństwie do grup nauczycielskich, w których dominowały kobiety. W wyniku reformy z drugiej połowy lat dziewięćdziesiątych XX w. znacznie zwiększyła się liczba studiujących na specjalności archiwalnej w związku z uruchomieniem specjalności na studiach zaocznych. Od początku nowego stulecia stopniowo zaczęła rosnąć liczba osób w grupach archiwalnych studiów dziennych (teraz grupy liczą przeciętnie około 25 osób). Uruchomiono specjalność archiwalną także dla studentów studiów uzupełniających zarówno dziennych, jak i zaocznych. Proces zwiększonego zainteresowania specjalnością archiwalną wynika również z planów osobistych studentów, którzy kończąc studia, chcą dysponować uprawnieniami, które stwarzają im większe możliwości na rynku pracy.

Niektórzy studenci archiwistyki podczas studiów działali w Studenckim Kole Naukowym Historyków i organizowali prelekcje, spotkania i wycieczki. Jednym z przejawów ich aktywności stało się zorganizowanie Ogólnopolskiego Zjazdu Studentów Archiwistyki, który odbył się w dniach 12–14 kwietnia 2000 roku w Katowicach. Jego pokłosiem stała się publikacja wydana w tym samym roku pod red. Anny Krzemińskiej³⁶. Studenci uczestniczyli również w podobnych przedsięwzięciach w innych ośrodkach akademickich, podczas których prezentowali swoje pierwsze prace naukowe³⁷. Prowadzenie działalności dydaktycznej na

³⁵ Pisma prof. dr. hab. A. Barciaka do Rady Wydziału Nauk Społecznych UŚ z dnia 20 IV 1997 roku i do prof. dr. hab. Zofii Ratajczak, Prorektora Uniwersytetu Śląskiego z dnia 28 V 1997 roku (Archiwum Zakładu NPH). W opracowaniu M. Żmijewskiej podano, że na wyjazdy przeznaczano 10 dni (*Specjalizacja archiwalna*, s. 17). G. Sztoler, *Plany reformy...*, s. 40.

³⁶ *Pamiętnik IV Ogólnopolskiego Zjazdu Studentów Archiwistyki. Katowice, 12–14 kwietnia 2000 roku*, red. A. Krzemińska, Katowice 2000.

³⁷ B. Danielczyk, *35-lecie działalności Studenckiego Kola Naukowego Historyków. Rozwój sekcji archiwalnej*, [w:] *Badania nad dziejami regionu piotrkowskiego*, z. 4, Piotrków Trybunalski 2005, s. 117–122.

terenie archiwum zwiększyło liczbę studentów zainteresowanych działalnością naukową w Kole i w efekcie w 2003 roku powstała Sekcja Archiwalna Studenckiego Koła Naukowego Historyków³⁸, a studenci z grupy archiwalnej coraz liczniej uczęszczają na seminarium magisterskie do prof. E. Długajczyka³⁹. Ze względu na kierunki badawcze profesora zaowocowało to założeniem Koła Historyków Powstań Śląskich oraz uruchomieniem Pracowni Historii Powstań Śląskich przy Muzeum Śląskim w Katowicach. Seminarzyści profesora stanowią zarówno w Kole, jak i w Pracowni większość członków i współpracowników. W ramach ich działalności udało się przygotować stronę internetową zawierającą m.in. bazę z ewidencją Powstańców Śląskich⁴⁰.

Według szacunkowych obliczeń specjalność archiwalną na Uniwersytecie Śląskim ukończyło dotąd ponad 500 osób. Od początku istnienia specjalności było oczywiste, że tylko niewielki procent absolwentów specjalności zostanie w przyszłości zatrudniony w archiwach państwowych, natomiast pozostali wykorzystają wiedzę wyniesioną z zajęć podczas wykonywania czynności biurowych w różnych instytucjach. Gros z nich znalazło pracę poza branżą archiwalną, jednak kilkadziesiąt osób zostało pracownikami przede wszystkim Archiwum Państwowego w Katowicach i jego Oddziałów. Drugą instytucją, w której zatrudnionych zostało wielu naszych absolwentów jest Instytut Pamięci Narodowej w Katowicach. W ostatnim czasie niektórzy absolwenci podjęli prace również w archiwach zakładowych, tj. sądów, dużych firm i w urzędach państwowych oraz samorządowych. Kilka osób związało się także z firmami świadczącymi usługi archiwalne.

Trzydzieści lat temu utworzono na kierunku historia w Instytucie Historii Uniwersytetu Śląskiego specjalność archiwalną, aby zapewnić kadry dla państwowej służby archiwalnej oraz dla licznych na Górnym Śląsku i Zagłębiu Dąbrowskim archiwów zakładowych. Zadanie to zostało w znacznej części zrealizowane. Większość pracowników merytorycznych katowickiego Archiwum Państwowego oraz pionu archiwalnego IPN stanowią nasi absolwenci. Natomiast w czasach PRL niewielkim zainteresowaniem cieszyły się archiwa zakładowe. Obecnie sytuacja jest już inna, coraz więcej studentów archiwistyki wiąże z nimi swoje plany życiowe. W minionym okresie przygotowaniem do zawodu archiwisty zajmowało się kilkunastu nauczycieli akademickich, z których część wcześniej

³⁸ B. Danielczyk, *35-lecie działalności...*, s.117–122. Część studentów sekcji archiwalnej przygotowała do druku indeks nazwisk i indeks geograficzny do wznowionej książki Franciszka Popiołka, *Dzieje Cieszyna*, pierwotnie opublikowanej w 1916 roku, a w roku 2003 wydanej nakładem Macierzy Ziemi Cieszyńskiej. *Indeks nazwisk i geograficzny* [w:] F. Popiołek, *Dzieje Cieszyna*, wyd. 2, red. W. Gojniczek, Cieszyn 2003. Obecnie przekazany zostanie do druku indeks do książki Ludwik Musioł, *Dzieje Pszczyny*, Katowice 1936.

³⁹ Zaznaczyć należy, że większość powstających prac nie dotyczy archiwistyki.

⁴⁰ www.khps.pl; <http://phps.muzeumslaskie.pl/>; <http://phps.muzeumslaskie.pl/powstancy.htm>.

związana była zawodowo z archiwami państwowymi, co niewątpliwie miało wpływ na podniesienie poziomu nauczania i dorobek naukowy obejmujący w znacznym stopniu zagadnienia dotyczące archiwistyki i historii Śląska oraz Zagłębia w XIX i XX w. Utworzenie w 2001 roku Zakładu Archiwistyki, przeniesienie większości zajęć do Archiwum Państwowego, a także wprowadzenie zajęć praktycznych pozwoliło stworzyć najdogodniejsze warunki dla kształcenia przyszłej kadry archiwalnej. Ten kierunek, mimo pewnych braków, wydaje się optymalny, co potwierdza fakt, że sprawdził się w minionym okresie i z tego powodu będzie realizowany jeszcze przez co najmniej kilka najbliższych lat.